

Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye’de Reel Kesimde Kullanılması

Hediyetullah KARAHAN¹ - Hicabi ERSOY²

Makale Gönderim Tarihi: 04.08.2015

Makale Kabul Tarihi: 19.01.2016

Öz

Bu çalışmanın amacı; Faizsiz finansın temel prensiplerini reel kesime olan katkılarıyla birlikte ortaya koymak ve Türkiye’de reel sektörün faizsiz finans ürünlerini kullanma sebeplerini araştırarak ilgili ürünlerin sadece faiz hassasiyetinden dolayı tercih edilmediklerini tespit etmektir. Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Anket, İstanbul’da merkez veya şubesi bulunan, 152 şirkete uygulanmıştır. Faizsiz finans ürünleri kullanan şirketlerin yarısına yakın bir kısmı faiz hassasiyetinden dolayı bu ürünleri kullanırken 1/3’lük kısmının ise limit ve teminatlandırma şartlarından dolayı bu ürünleri kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Faizsiz finans, İslami finans, İslam i Bankacılık, Faiz yasağı.

Abstract

The purpose of this work; to put forward basis principles of interest free-finance with contrubition to real sector and to identify that interest rate sensitivity is not unique reason to prefer interest free products. In this research, survey method was used and include 152 central and branch offices of companies in İstanbul. The survey show that almost half of companies use these tools

¹ Cavme Grup, Finans Müdürü, karahanlienes@gmail.com,

² Yrd. Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Bankacılık ve Finans hersoy@ticaret.edu.tr

due to interest precision, 1/3 use for limit and collateralization conditions.

Keywords: Islamic finance, Gharar, Islamic Banking, free Interest.

1. GİRİŞ

İslami Finans, Finans sisteminin İslami esas ve usullere göre inşa edilip işlenmesini ifade eder. Faizsiz finans olarak da ifade edebileceğimiz bu sistem bütün bir ekonomik yaşamı İslama göre düzenleme anlamına gelmektedir. Bu sistem, kaynağını İslam hukukundan alıp belli prensipler çerçevesinde işlemektedir. Bu prensiplerin temelinde de faizin yasak olması yer almaktadır. Faizsiz finansı anlayabilmek için faizin hem kelime hem de teorik anlamlarına kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Kelime olarak faiz, Arapçadan Türkçeye geçen fezeyan kökünden türeyen bir sıfat olup, taşan, taşkın, dolu, istenmeyen ve fazlalık gibi anlamlara gelmektedir (Yazıcı, 1999). Türkçede ise faiz kelimesi, para karı, ödünç verilen paraya karşılık zamana bağlı alınan nisbi ücret, nema gibi anlamlara gelmektedir (Doğan, 2013). Faizden söz ederken çoğu zaman eşanlamlı olarak kullanılan riba kelimesinden de söz etmek gerekir. Riba her ne kadar faiz ile aynı anlamda kullanılsa da aynı olmayıp murabaacılık ve tefecilik anlamlarına gelmektedir. Yani faizin faiz ve meşru olmayan halidir (Uludağ, 1998).

Teknik olarak faizi, sermayenin fiyatı, paranın kullanılma bedeli, paranın maliyeti olarak tanımlamak mümkündür (Emiroğlu ve diğerleri, 2006). İslam hukukuna göre ise faiz, ödünç alınan ve verilen para ve mallarda ile alış verişte ortaya çıkan fazlalıktır. Ödünç alınan ve verilen para ve mal işlemlerinde görülen faiz şekli, taraflar arasında önceden belli bir oranla veya tutarla belirlenen anapara üzerinden verilen sabit faizdir (Ahmed, 2006). Alış verişlerde görülen faiz ise, peşin satışlarda birbiriyle değiştirilen aynı cins ürünlerin miktarlarının farklı olmasından dolayı ortaya çıkan faizdir (Özsoy, 2006).

Finansal kredi ile riskin tahsisini sağlayan İslami finansal Pazar ile kurumlarla ilgili "finans" ve finansın sıfatı durumunda olan İslami finans ile geleneksel finans arasındaki temel farklılıkları gösteren "İslami" kelimelerinden oluşan İslami Finansın (El-Gamal 2006) temelinde faizsizlik prensibi yer almaktadır. Bütün hükümleri birbirine bağlı bir organizma gibi olan İslami finansın bütün alanlarında faizsizlik prensibini görmek mümkündür (Akin, 1986). Bununla birlikte faizin olmayışı İslami finans için tek şartı değildir. İslam hukukunda yer alan ve bizim burada her birini tek tek inceleyemeyeceğimiz birçok İslami finans prensibi de vardır. Bu çalışmada en temel olarak gördüğümüz faizsizlik, paylaşım ve belirlilik prensipleri üzerinde durmaya çalışacağız.

Kaynağını İslam hukukundan alan İslami finansın klasik finans gibi reel kesime birçok katkısı vardır. Reel kesimi finanse ettiği gibi rekabeti de desteklemektedir. Diğer taraftan faiz hassasiyeti nedeniyle tasarruflarını klasik finans kurumlarında değerlendiremeyen tasarruf sahiplerine tasarruflarını değerlendirme imkânı tanıdığı gibi atıl duran bu varlıkları ekonomiye kazandırmak ve reel kesimin kullanımına sunmak gibi katkısı da bulunmaktadır.

Reel kesim tarafından da İslami finans ürünlerinin kullanılmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler faiz hassasiyeti olabileceği gibi rekabete yönelik nedenler de olabilmektedir.

2. İslami Finansın Temel Prensipleri

İslami finans sisteminin geniş anlamda en temel özelliği, sosyal, politik ve kültürel alanlarda olduğu gibi ekonomi alanında da insanların yararını gözetleyen, yanlış ve haksız uygulamaları ortadan kaldıran bir sistem oluşudur (Miller ve diğerleri, 2008). Bu sistem İslam hukuku kaidelerini esas alan bir takım prensiplerden oluşmaktadır. İslami finansın bu temel prensipleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

Şekil 1. İslami Finansın Temel Prensipleri

2.1. Faizin Yasak Olması

Faiz yasağı, İslami finansın temel ilkelerinden biridir. Borç verilen bir parayı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla geri alma veya vadeli bir alacağın vadesinde ödenmemesi durumunda ek vade karşılığında alınan fazlalık olan faizin yasak oluşu (Yozgat, 2010), İslam hukukunun asli kaynaklarından olan ayet ve hadislerle sabittir. Konu ile ilgili ayetlerden birkaç tanesi şöyledir;

“İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirsiniz Allah katında artmaz. Ama Allahın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekat verirsiniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat artırırlardır (Rum, 39).”

“Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların, Alım-satım tıpkı faiz gibidir, demeleri yüzündendir. Halbuki Allah alım-satımı helal faizi haram kılmıştır (Bakara 275).”

Yukarıdaki ayetlerde faiz açık ve kesin bir dille yasaklanmıştır. Vadeli alış-veriş ile faiz bir biriyle karıştırıldığından ilgili ayette alış-veriş ile faizin farklı muameleler olduğu vurgulanmış ve alış-verişin helal olduğu belirtilmiştir (Gül, 2006). Birçok konuda olduğu gibi faiz de Kur’an’da genel hatlarıyla işlenmiştir. Faiz ile ilgili detay açıklama ve uygulamaları Hz. Peygamberin kavli ve fiili hadislerinde bulmak mümkündür. Bu hadislerden birkaç tanesine aşağıda yer verilmiştir;

Resulullah, (s.a.v.) "Yedi helak edici günahı kaçının" diye buyurdu. Sahabe "Ey Allahın Resulu onlar nelerdir?" diye sordular. Şu cevabı verdi:

"Allaha ortak koşmak, büyü yapmak, dinen öldürülmesi gerekenin dışında kanı haram kılınan birini öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaşta cepheden kaçmak, iffetli ve namuslu kadınlara iftira etmek (Mutlu, 2003)."

Fazile ilgili en çok zikredilen hadislerden bir tanesi de Hz. Peygamberin Veda Hutbesi'nde söylediği faiz ile ilgili sözleridir.

"Biliniz ki cahiliye ribasının tamamı kaldırılmıştır. Anapalarınız sizlerindir. Ne zulmedin ne de zulme uğrayın (Aktepe, 2010)."

"Altına mukabil altını, gümüşe mukabil gümüşü, buğdayla buğdayı, arpayla arpayı, hurma ile hurmayı ve tuza mukabil tuzu satmayınız. Ancak eşit miktarda ve peşin olursa o müstesna. Her kim artırır veya fazla alırsa faiz alıp vermiş olur. Bunda alan ile veren arasında fark yoktur (Yozgat, 2010)."

Faiz ile ilgili hadislere baktığımızda, faizin anapara veya sermaye üzerinde meydana gelen fazlalık olduğu ve çoğunlukla borçta ortaya çıktığı sonucu çıkmaktadır. Para dışında herhangi bir ürünün kendi cinsiyile mübadelesinde veya ticaretinde de fazlalık kısmın faiz olduğu belirtilen bir diğer husustur.

2.2. Risk, Kar ve Zarar Paylaşımı

Faizsiz finansın temelinde paylaşım ve ortaklık olgusu yer almaktadır. İslam hukuku paranın kazanç sağlamasına karşı değildir. Faiz yerine paranın emekle ve ticaretle kar ve zarar ortaklığına gidilerek kazanılmasını prensip haline getirmiştir (Khan, 2013). Yatırımcı girişimciye bizatihi ortak olmakta ve elde edilecek kar veya zarardan payını alabilmektedir. Her zaman yatırımcının zarar etme olasılığı vardır. Kar, sermayenin ticari, Sınai veya zirai olarak işletilmesi sonucu elde edilen bir artı olarak değerlendirildiğinde, kar elde etmek için mutlaka bir faaliyetin yapılması zorunluluğu bulunmaktadır (Çürük, 2013). Bu faaliyetlerden de

gerek rekabet gerek ticari zorluklardan dolayı kar elde etmek her zaman mümkün olmayabilir.

İslami finansta faizin yasak olmasından fon talep eden, arz eden ve bunlara aracılık eden faizsiz finans kurumu birer ortak konumundadırlar. Aracı kurum direk olarak fon arz eden ve talep edene ortakken, fon arz eden ve talep eden de dolaylı olarak ortaklardır. Geniş bir çerçeveden baktığımızda hem kar ile zarar hem de risk bu her üç ortak arasında paylaşılmaktadır. Risk veya kar ile zararın bütün taraflar arasında paylaşılması aşağıdaki şekilde de gösterilmektedir.

Şekil 2. Risk, Kar ve Zarar Paylaşımı

Sosyal adalet de her iki tarafın hem risk hem de kar ve zararını dengeli ve adilane bir şekilde paylaşmasını, ortaklar arasında haksız kazançta yol açacak davranışlardan uzak durulmasını, emek ve sermayenin birlikte yatırıma yönelmesini gerekli kılar (Tunç, 2010).

2.3. Belirsizliğin Yasak Oluşu (Gharar)

İslam hukuku ve dolayısıyla İslami finansın temel konularından biri de garar meselesidir. Garar kelime olarak, tehlike, risk, kişinin bilmeden malını veya canını tehlikeye atması gibi anlamlara gelir (DİA, 1996). Terim olarak ise, bir borç ilişkisinde borca neden olan konunun belirsiz olması, akıbetinin kapalı olması veya sözleşmenin haksız kazançta yol açacak şekilde kapalı olup an-

laşılır olmaması anlamına gelir (Yozgat, 2010). Bir diğer deyişle satıcının ne sattığının tam olarak belli olmaması ve ne sattığını bilmemesi ve alıcının da ne aldığıının tam olarak belli olmaması ve ne aldığıını bilmemesinden kaynaklanan bir tür risk olarak tanımlanabilir (Tunç, 2010). Bu risk insanların veya şirketlerin maruz kaldığı sistematik olmayan riskler içerisinde değerlendirilebilir.

İslami finasta da taraflar arasında ortaklığa konu olacak ürün veya hizmetin açık, net ve anlaşılır bir şekilde bilinmesi gerekmektedir. Bu şartları taşımayan alım satımına konu ürün veya hizmetler bir tarafı riske maruz bırakacağından spekülatif olarak değerlendirilmiş ve yasaklanmıştır (Van Greuning ve Iqbal, 2008).

Garar, İslam hukuku ve İslami finasta anlaşılması pek kolay olmayan bir konudur. Ortaya çıkabileceği alanların belirlenmesi ve daha iyi anlaşılması için aşağıda birkaç örneğe yer verilmiştir (DİA, 1996).

Cinsteki Belirsizlik: Alışverişe konu olan ürünün cinsinin tam olarak bilinmemesinden kaynaklanır. Ahmet, Mehmet'e 10 TL ye 1 kilo balık satıyorsa bu satış garar içerir. Çünkü hangi cins balığın satılacağı belirtilmemiştir.

Özelliklerdeki Belirsizlik: Ahmet'in Mehmet'e arabasını 10.000TL ye satması. Satılacak aracın marka, model ve diğer özellikleri belirtilmediğinden böyle bir satış işlemi de garar içerir. Aracın belirleyici tüm özelliklerinin belirtilmesi gerekir.

Nicelikteki Belirsizlik: Ahmet'in Mehmet'e 5TL ye birkaç elma veya bir miktar elma veya 3-5 elma satması. Satılan elmanın kilo olarak satılıyorsa kaç kilonun veya adet olarak satılıyorsa kaç âdetin satıldığı bilinmediğinden böyle bir satış işlemi de garar içerir.

Fiyattaki Belirsizlik: Ahmet'in cep telefonunu Mehmet'e 1 aylık maaşı karşılığında satması. Böyle bir satış işlemi de maaşın ne kadar olduğu belirtilmediğinden garar içerir.

Vadeli Satışlarda Vadedeki Belirsizlik: Ahmet'in Mehmet'e ödeme zamanı belirlenmeden dairesini 300.000TL ye satması. Böyle bir satış işlemi de her ne kadar fiyat belli olsa da ödeme süresi belli olmadığından garar içerir.

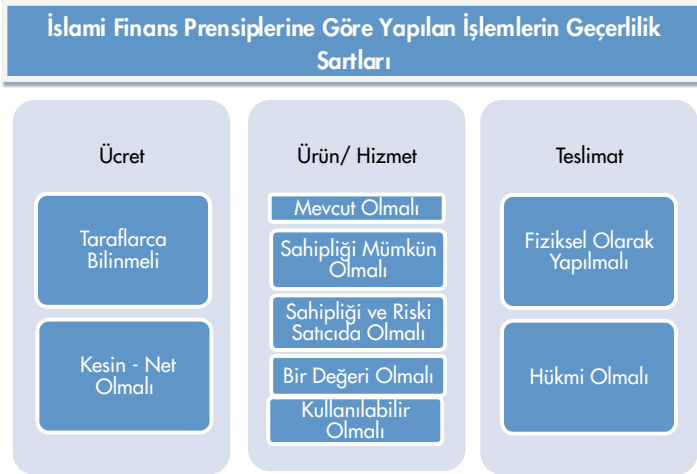
Malın Teslimine Muktedir Olamama: Ahmet'in Mehmet'e denizdeki balığı veya ormandaki aslanı satması.

Bunların dışında, satışı yapılan bir ürünün mevcut olmaması, incelenme imkânından yoksun olması ve türünün tam olarak bilinmemesi gibi muameleler de garar içerir.

Garar yasağı ile belirsizliğin ortadan kaldırılarak alım satımın şeffaf hale getirilmesi, alıcı ve satıcının maruz kalabilecekleri risklerin ortadan kaldırılması, mağdur edilmemelerinin sağlanması ve haksız kazancın önlenmesi amaçlanmaktadır. İslami finanstaki garardan korunma, günümüz ekonomilerde kullanılan Pazar ve tüketicilerin korunmalarına yönelik faaliyetlere benzetilebilir. Diğer taraftan garar yasağıyla doğru ve eksiksiz bilginin elde edilmesi amaçlandığından garar yasağı, modern finansın üzerinde durduğu asimetrik bilginin ortadan kaldırılmasına da benzetilebilir (Çürük, 2013).

İslami finans esaslarına göre yapılan işlemlerin taşınması gereken şartlar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 3. İslami Finans Prensiplerine Göre Yapılan İşlemlerin Geçerlilik Şartları

Kaynak: Akten Çürük, a.g.d.t., s. 35.

3. Faizsiz Finans Sisteminin Reel Sektöre Katkıları

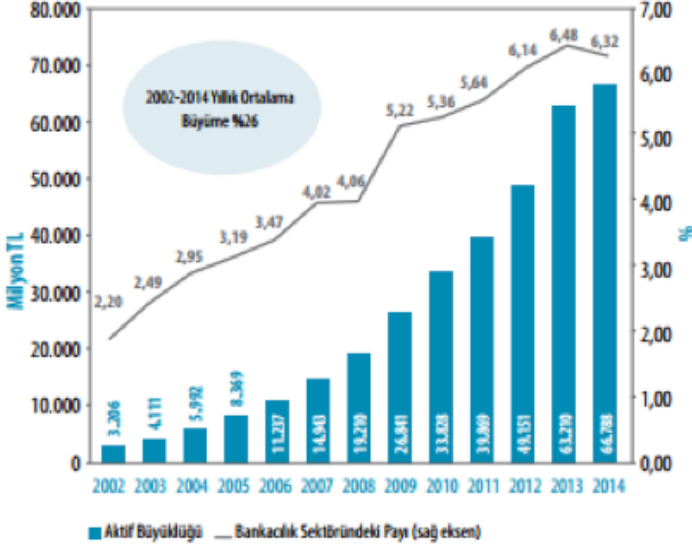
Faizsiz finans sistemi, genel yapısı ve işleyişi gereği reel sektörden bağımsız düşünülemez. Yukarıda detaylı olarak anlattığımız prensiplerin tamamı reel sektörün korunmasına, desteklenmesine ve oluşabilecek haksızlığın ortadan kaldırılmasına yönelik prensiplerdir. Sistemin ana unsurları olan faizsiz bankalar reel sektörle birlikte kar ve zarar eden birer ortak konumundadırlar. Bu yönüyle bakıldığında faizsiz finans kurumları reel kesime dışarıdan sadece fon desteği veren birer kurum konumunda olmayıp bizzat sektörde faaliyet gösteren birer oyuncu konumundadırlar. Bu kurumların reel sektöre çok sayıda katkıları vardır. Bunların belli başlı olanları aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

3.1. Atıl Duran Varlıkların Değerlendirilmesi

Faizsiz finans kurumları veya Türkiye özelinde katılım bankaları, faiz hassasiyetinden dolayı tasarruflarını mevduat bankalarında değerlendirmek istemeyen kesime, faizsiz alternatif değerlendirme fırsatı sunarak atıl duran fonlarını sisteme dahil etmektedirler. Atıl duran bu varlıkların sisteme dahil edilmesi reel kesimin finansman ihtiyacını karşılayarak ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır (Eskici, 2007).

Türkiye'deki katılım bankalarının topladıkları fonların yıllar itibarıyla gelişimi ile bankacılık sektöründeki payı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 18. Katılım Bankalarının Toplanan Fon Gelişimi

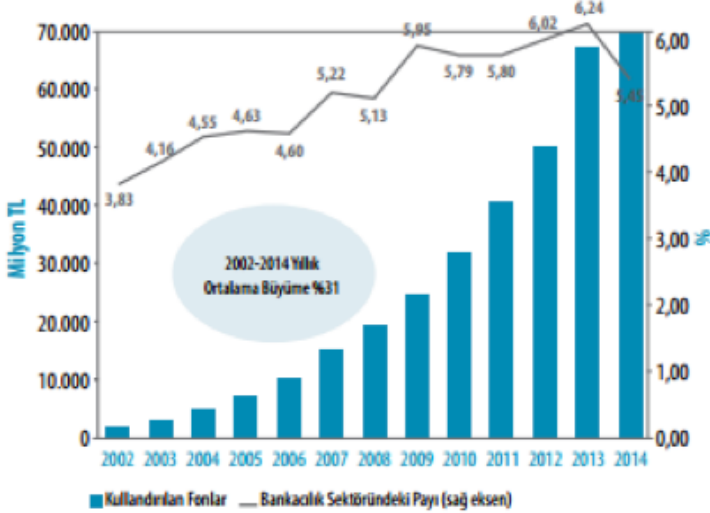
Kaynak: TKBB, Katılım Bankaları 2014, s. 88.

3.2. Reel Kesimin Finanse Edilmesi

Dünya'daki faizsiz finans kurumlarının işleyişleri her ne kadar ülkeden ülkeye farklılık gösterse de hepsinin ortak yönü finansal işlemlerin reel ekonomik aktiviteye bağlı olmasını şart koşarak reel ekonomiyi desteklemek şeklinde özetlenebilir. Faizsiz bankalar, reel sektörü finansman yönünden desteklerken bizatihi ortak konumunda olduklarından, kullandıkları fonları kontrol etmekte ve amacının dışında kullanılmasının önüne geçerek gerçek ticaret aktivitelerinde kullanılmasına katkı sağlamaktadırlar (Güngör, 2009).

Türkiye'deki katılım bankalarının kullandıkları fonların yıllar itibarıyla gelişimi ile bankacılık sektöründeki payı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 19. Katılım Bankalarının Kullandırılan Fon Gelişimi

Kaynak: TKBB, Katılım Bankaları 2014, s. 88.

3.3. Rekabetin Desteklenmesi

Faizsiz bankalar, sundukları alternatif fon toplama ve kullandırma teknikleri ile mevduat bankalarıyla rekabet ederek reel sektörü desteklemektedirler. Faizsiz finansın kar-zarar ortaklığı gibi reel kesimin riskini paylaşan ve yükünü hafifleten ürünleri konvansiyonel finansa ciddi bir alternatif olarak reel kesimin karşısına çıkmaktadır (Güngör, 2009).

Faizsiz finans sisteminin reel kesime burada detaylı olarak açıklayamayacağımız yabancı sermayenin ülkeye transfer edilmesi gibi birçok katkısı olduğu gibi, Reel kesimin de Faizsiz finans ürünlerini kullanmalarının çok sayıda sebebi vardır. Aşağıdaki araştırmamızda faizsiz finans ürünlerinin Türkiye’de reel kesim tarafından kullanılma sebepleri incelenmiştir. Bu sebepler çok çeşitli olabileceğinden sadece belli başlı olanlar burada ele alınmıştır.

4. Türkiye’de Reel Kesimin Faizsiz Finans ürünlerini Kullanma Sebeplerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Uygulama

4.1. Araştırmanın Amacı

Yapılan anket çalışmasında faizsiz finans ürünlerinin Türkiye reel kesimde kullanılma ve kullanılmama sebepleri; kurumların kuruluş yılları, faaliyet alanları, kurumsallık yapıları, menşe ve ciro sal büyüklükleriyle ilişkilendirilerek ortaya konulmuştur. Bu sebeplerden yola çıkılarak faizsiz finans kurumlarının misyonlarını yerine getirip getirmediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma Türkiye’deki faizsiz finans kurumları olan Albaraka Türk, Bank Asya, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans Katılım Bankası’nın çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren İstanbul’daki müşterilerini kapsamaktadır. İstanbul dâhilinde 152 şirkete ilgili anket uygulanmıştır.

Şirketler her ne kadar İstanbul ilinde bulunsalar da aralarında yabancı uyruklu şirket ile merkez veya şubeleri Türkiye’nin değişik illerinde bulunan şirketler de bulunmaktadır.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu düzenlenmiştir. İlgili formlar daha doğru sonuçlar alınması için yukarıda isimleri zikredilen katılım bankalarının çalışanları tarafından müşterilere doldurulmuştur.

Anket formu üç kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısımda şirketlerin kuruluş yılı, faaliyet alanı, kurumsallık yapısı ile menşeleri yer almaktadır. İkinci kısımda şirketlerin faizsiz finans ürünlerini kullanıp kullanmama sebeplerinin belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır. Üçüncü kısımda ise faizsiz finans ürünlerini kullanan ve kullanmayan şirketlerin aynı zamanda faizli finans ürünlerini kullanma ve kullanma sebeplerinin belirlenmesine yönelik sorulara yer verilmiştir. Ankete olan katılımın azalmaması

ve konunun esasından uzaklaşmaması için en temel sorular sorulmuştur.

Ankete verilen cevapların değerlendirilmesinde frekans tabloları oluşturulmuş bu şekilde genel eğilim tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.4. Araştırmada Elde Edilen Bulgular

Tablo 1. Faizsiz Finans Ürünü Kullanan Şirketlerin Faaliyet Süre Dağılımı

Kuruluş Yılı Aralığı	Faaliyet Süre Aralığı	Yüzde
1990 öncesi	25 yıl ve üstü	31,58%
1990 - 2000	15 - 25 yıl arası	27,63%
2000 - 2010	5 - 15 yıl arası	27,63%
2010 ve sonrası	1 - 5 yıl arası	13,16%

Tablo 2. Faizsiz Finans Ürünü Kullanan Şirketlerin Tür ve Cirosal Büyüklük Dağılımları

Ciro Aralığı	Anonim Şirket (%)	Limited Şirket (%)
0 - 10 milyon TL	17,76%	34,87%
10 - 25 milyon TL	5,92%	7,89%
25 - 50 milyon TL	7,89%	1,97%
50 milyon TL ve üzeri	19,74%	3,95%

Tablo 2.'de görüldüğü gibi ankete katılan şirketlerin %51,32'si anonim şirketlerden %48,68'i ise limited şirketlerden oluşmaktadır. Ciro olarak ise anonim şirketlerin en yoğun olduğu aralık 50 milyon TL ve üzeri aralığı iken limited şirketlerin en yoğun oldukları aralık 0 – 10 milyon TL aralığıdır.

Tablo 3. Faizsiz Finans Ürünü Kullanan Şirketlerin Menşe ve Kurumsal Yapı Dağılımları

Kurumsal Yapı	Türk Şirketi (%)	Çok Uluslu Şirket (%)
Kurumsal	24,34%	9,80%
Yarı Kurumsal	35,53%	1,96%
Aile Şirketi	28,29%	-

Tablo 3.'de görüldüğü gibi ankete katılan Türk şirketlerinin oranı %88,16 iken, çok uluslu şirketlerin oranı %11,84'dir. Anket katılan çok uluslu şirketler aile şirketi olmayıp büyük bir çoğunluğu kurumsal yapıya sahip iken, Türk şirketlerinin %28,29'u aile şirketi olup yarı kurumsal şirketler çoğunluktadır. Tabloda dikkat çeken bir diğer husus ise çok uluslu şirketlerde kurumsal şirketler yarı kurumsal şirketlerin beş katı iken, yerli şirketlerde yarı kurumsal şirketler yaklaşık %45 oranında ve kurumsal şirketlerden daha fazladır. Yerli şirketlerde aile şirketlerinin kurumsal şirketlerden fazla olması, Türk şirket yapısının içinde bulunduğu durumu izah etmesi bakımından dikkat çekmektedir.

Tablo 4. Ankette Yer Alan 1. Soru, Cevapları ve Frekans Dağılımları

Soru - 1	Cevap Seçenekleri	Frekans	Yüzde (%)
Faizsiz Finans Ürünlerini Kullanıyor musunuz?	Evet	107	70,39%
	Hayır	45	29,61%

Araştırmaya katılan ve banka müşterisi olan 152 şirketten 107'si faizsiz finans ürünlerinden bir veya birkaç tanesini kullanırken, 45 şirket katılım bankalarıyla çalıştıkları halde herhangi bir faizsiz finans ürünü kullanmamaktadır. Bu rakamlar oransal olarak yaklaşık 1/3'e tekabül etmektedir. Katılım bankaları nezdinde hesabı olan müşterilerin %70,39'unun faizsiz finans ürünlerinden herhangi birini kullandığı ve aktif bir müşteri olduğu yukarıdaki tablodan anlaşılmaktadır. Diğer taraftan kendilerinde hesabı olduğu halde herhangi bir faizsiz finans ürünü kullanmayan müşte-

ri oranı ise %29,61'dir. Bu oran, katılım banka müşterilerinin yaklaşık %30'unun aktif çalışma yapmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Tablo 5. Ankette Yer Alan 2. Soru, Cevapları ve Frekans Dağılımları

Soru - 2	Cevap Seçenekleri	Frekans	Yüzde (%)
Kullanıyorsanız, faizsiz finansın hangi ürünlerini kullanıyorsunuz?	Kurumsal finansman desteği	33	30,84%
	Teminat ve referans mektubu	24	22,43%
	Yatırım araçları (sukuk, hisse senedi v.s)	-	-
	Faizsiz sigorta (Tekafül, BES v.s)	-	-
	Kurumsal finansman desteği, Teminat mektubu	29	27,10%
	KFD, TM, Yatırım Araçları	12	11,21%
	KFD, TM, Yatırım Araçları, FS	6	5,61%
	KFD, Yatırım araçları	3	2,80%

Tablo 5.'de görüldüğü gibi faizsiz finans ürünü kullanan şirketlerin en çok kullandıkları ürün %77,57 ile Kurumsal Finansman Desteği (KFD) ürünüdür. Şirketlerden sadece %22,43'ü KFD kullanmayıp teminat mektubu kullanmaktadır. Sadece KFD kullanan müşterilerin oranı %30,84 iken sadece teminat mektubu kullanan müşterilerin oranı ise %22,43 tür. Bu oran, katılım bankalarının daha çok gayrinakdi fonlamalardan dolayı tercih edildikleri görüşünü çürütmektedir. KFD ve teminat mektubunu (TM) aynı anda kullanan şirketlerin oranı ise %27,10'dur. Yatırım araçları ile faizsiz sigorta ürünlerini diğer ürünlerden bağımsız olarak kullanan şirket bulunmazken, yatırım araçlarını KFD ve teminat mektubuyla birlikte kullanan şirketlerin oranı %11,21'dir. Tabloda dikkat çeken bir diğer husus ise KFD ve teminat mektubunu aynı anda kullanan müşterilerin %27,10 oranında olmasıdır. Bundan şirketlerden sadece %27,10'luk kısmının hem nakdi hem gayrinakdi ürün kullan-

dığı, %72,90 oranında müşterinin her iki alanda aynı anda aktif olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Tablo 6. Ankette Yer Alan 3. Soru, Cevapları ve Frekans Dağılımları

Soru - 3	Cevap Seçenekleri	Frekans	Yüzde (%)
Hangisi faizsiz finans ürünlerini kullanma sebebinizi en iyi açıklar?	Faiz konusunda hassas bir kurum olmamız	49	45,79%
	Faizsiz finans kurumlarının oranlarının daha iyi olması	9	8,41%
	Bu kurumların limit ve teminatlandırma konusunda daha iyi olmaları	36	33,64%
	Bu kurumlarda çalışanların ikili ilişkilerinin daha iyi olması	13	12,15%
	Bu kurumların fiziksel olarak bize yakın olmaları	-	-
	Bu kurumlarda çalışanlar ile şirket yöneticilerimiz arasındaki akrabalık	-	-

Tablo 6.'da görüldüğü gibi faizsiz finans ürünü kullanan 107 şirketten neredeyse yarısına tekabül eden 49 şirket, faiz konusunda hassas oldukları için bu ürünleri tercih ettiklerini belirtmektedirler. Oransal olarak %45,79'a denk gelen bu oran, katılım bankası müşterilerinin yaklaşık yarısı kadar olan kısmı tarafından, misyonlarından dolayı tercih edildiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Tabloda dikkat çeken bir diğer husus da faizsiz finans ürünü kullanan şirketlerden %33,64 oranına denk gelen 36 şirketin, bu ürünleri dolayısıyla bu ürünleri kullandıran katılım bankalarını, limit ve teminatlandırma konusunda daha iyi olmalarından dolayı tercih etmiş olmasıdır. Bunun ilgili kurumlara iki açıdan etkisinin olması mümkündür;

Birincisi, ilgili şirketler, mevduat bankalarında yeteri kadar limite sahip olmadıklarından veya mevduat bankalarının teminat şartları daha ağır olduğundan dolayı katılım bankalarını tercih ettiklerine göre katılım bankalarının bu şirketlere çıkardığı limitler daha fazla veya teminat şartları daha hafiftir. Her iki durumda da katılım bankaları diğer bankalarla rekabet edebilmek için daha

çok risk almaktadır. Bu şirketlerde ödeme problemi çıkması durumunda ve bunların ilgili kurumların müşterilerinin 1/3'üne tekabül ettikleri göz önüne alındığında, katılım bankaları için ciddi bir tehlike oluşturduğu ortadadır.

İkinci etkisi ise mevduat bankaları tarafından bazen şirketlerin gerçekte hak ettikleri limit ve teminatlandırma şartlarını alamamaları dolayısıyla bunun katılım bankaları tarafından fark edilip sağlanmasıdır. Bu da şirketlerin en çok karşılaştıkları sorunlardan biri olan limit ve teminat sorununun katılım bankaları tarafından çözülmesi olduğundan şirket ile katılım bankası arasındaki hacmi artırmakta bu da katılım bankalarına olumlu yansımaktadır. Her iki durumda da katılım bankaları limit ve teminatlandırmadan dolayı daha çok risk almaktadır.

Faizsiz finans ürünlerinin şirketler tarafından, katılım bankalarında çalışanların sırf ikili ilişkilerinden dolayı %12,25 oranında tercih edilmiş olması tabloda dikkat çeken bir diğer husustur. Bu oran, ikili ilişkilerin tüm bankalarda olduğu gibi katılım bankalarında da ne derece önemli olduğunu belirtmesi açısından önemlidir.

Tablo 7. Ankette Yer Alan 4. Soru, Cevapları ve Frekans Dağılımları

Soru - 4	Cevap Seçenekleri	Frekans	Yüzde (%)
Hangileri faizsiz finans ürünlerini kullanmama veya kullanmak istememe sebepleriniz arasında gösterilebilir?	Oranlarının diğer finans kurumlarının oranlarına göre daha yüksek olması	24	18,75%
	Diğer finans kurumlarına göre daha çok komisyon alınması	56	43,75%
	Faizsiz finans kurumlarının kurumsal güven vermemesi	12	9,38%
	Limit ve teminatlandırma konusunda katılmaları	18	14,06%
	Şube ağlarının çok olmaması ve fiziksel olarak uzak olmaları	3	2,34%
	Oranlarının diğer finans kurumlarının oranlarına göre daha yüksek olması ve diğer finans kurumlarına göre daha çok komisyon almaları	15	11,72%

Tablo 7.'de faizsiz finans ürünlerini kullanan ve kullanmayan toplam 128 şirketin cevaplandığı faizsiz finans ürünlerinin kullanılmaması veya kullanılmak istenmemesi ile ilgili cevap ve frekans dağılımları yer almaktadır. Görüldüğü gibi sebep olarak en fazla gösterilen madde %43,75'lik bir oran ile "diğer finans kurumlarına göre daha çok komisyon alınması" maddesidir. Faizsiz finans kurumlarının ürünlerinden diğer finans kurumlarına göre daha fazla komisyon almaları, müşterileri olan şirketlerin ürünlerini kullanmamalarına veya kullanan şirketlerin ise istemeyerek kullanmalarının temel sebebi olduğu ortadadır. Diğer taraftan oranlarının yüksek olduğundan dolayı kullanmadıklarını belirtenlerin oranı ise %18,75 ile ikinci sırada yer almaktadır. Hem oran hem komisyondan dolayı tercih etmeyenlerin oranı %11,72 iken kümülatif olarak oran ve komisyondan dolayı tercih etmeyen veya etmek istemeyenlerin oranı %74,22 olmaktadır. Bu oran faizsiz finans kurumlarının fiyatlama alanında mevduat bankalarıyla rekabet edemediklerini gösterdiği gibi bu alanda kendilerini geliştirmeleri, daha iyi fiyatlama yapmaları durumunda faizsiz ürün kullanımını da artıracabileceklerini göstermektedir.

Katılanların %9,38'lik kısmının "kurumsal güven vermemeleeri" dolayısıyla faizsiz finans kurumlarıyla çalışmak istemeyip veya çalışmaması üzerinde durulması gereken bir diğer husustur. Faizsiz finans kurumlarının şirketler nezdinde zedelenen güvenlerini düzeltmeye ve kurumsal güven telkin etmeye yönelik bir takım çalışmalar yapılmalıdır.

Soruya cevap veren şirketlerin %14,06 gibi önemli bir kısmının limit ve teminatlandırmadan dolayı faizsiz finans ürünü kullanmayıp veya kullanmak istemediğini belirtmesi, daha önce kullananların %33,64'lük kısmının kullanma sebepleri arasında limit ve teminatlandırmayı göstermesi bir tezatlık içermektedir. Bundan katılım bankalarının limit ve teminatlandırma konusunda da iyi olmadıkları sonucu çıkarılabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

İslami finans sistemi, günümüzde hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelip hayatın her alanına sirayet eden finansal işlemlerin,

İslami esaslara uygun olarak yapılması gerekliliğinden, konvansiyonel finansal sisteme bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Bu sistemin de temelinde insanın ve dolayısıyla toplumun zararına olduğu düşünülen faizin yasaklanması, yapılan işlemlerin faiz yerine ortaklık prensibinden yola çıkılarak kazancın da zararın da adilane bir şekilde paylaşılması esası vardır. İslami finans sistemi tam anlamıyla bir paylaşım sistemidir. Bu sistemin de gayet tabii olarak kendi içinde bir bütünlük arz eden bir takım prensipleri vardır.

İslami iktisat sistemi, ekonomik hayatın yanı sıra sosyal ve politik hayatla da bütünleşik durumdadır. İslami iktisadın asıl unsuru olan emek İslami finansın da çıkış noktasını teşkil etmektedir. İslami finans prensipleri de bu bağlamda emek çevresinde ortaya çıkan, emek ile ilgili işlemleri düzenleyen ve emeğe finansal bir hüviyet kazandıran prensiplerdir. İslami finansa bütün prensipleriyle uygulama alanı yaratmak gerekir. Finansal işlemler, her yönüyle faizsiz finans prensipleri esas alınarak yapıldığında günümüz modern finasta varlığı hayal gibi görülen faizsiz finans uygulamalarının kendilerine yer bulacağı muhtemeldir. İslami finans prensiplerinin uygulanması ve gerçek anlamda yapılan İslami finans işlemlerinin İslami finans olabilmesi için faizsiz finans kurumları nezdinde bu işlemleri yapanların bu sistemin prensiplerini her açıdan bilir ve tatbik edebilir durumda olması gerekir. Aksi takdirde birçok işlem şekil olarak her ne kadar İslami finansa uygun gibi görülse de özünde İslami finansa uygun olmayan bir işlem olmuş olur.

Araştırmamızda İslami finans ürünlerinin Türkiye reel sektörde kullanılma ve kullanılmama sebepleri; kurumların kuruluş yılları, faaliyet alanları, kurumsallık yapıları, menşe ve cirosal büyüklükleriyle ilişkilendirilerek ortaya konulmuştur. Araştırmaya katılan ve faizsiz banka müşterisi olan 152 şirketten 107 şirketi faizsiz finans ürünlerinden bir veya birkaç tanesini kullanıyorken, 45 şirket katılım bankalarıyla çalıştıkları halde faizsiz finansın herhangi bir ürününü kullanmamaktadır. Şirketlerin büyük çoğunluğu Türk menşeli şirketlerden oluşurken, limited ve anonim şirket oranı ise yaklaşık yarı yarıyadır.

Faizsiz finans ürünü kullanan şirketlerin en çok kullandıkları ürün, kurumsal finansman desteği ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumsal finansman desteğini teminat ve referans mektupları takip ederken, sadece İslami sigortacılık ve İslami sermaye piyasası ürünlerini kullanan şirket bulunmamaktadır. Sadece bu ürünleri kullanan şirketin olmaması ve diğer İslami finans ürünleriyle birlikte kullanan şirket oranının ise çok düşük olması, bu ürünlerin Türkiye’de henüz çok bilinmediğini ortaya koymaktadır.

Faizsiz finans ürünü kullanan şirketlerin %45,79’u faiz konusunda hassas oldukları için bu ürünleri tercih etmektedirler. Bu ürünleri, ilgili kurumların limit ve teminatlandırma şartlarının daha iyi olmasından dolayı tercih eden şirketlerin oranı ise %33,64’tür. Şirketlerin nerdeyse yarısının faiz hassasiyetinden dolayı bu ürünleri tercih etmeleri, katılım bankaları için olumlu olarak değerlendirilebilir. Ancak yaklaşık 1/3 ü kadarının limit ve teminatlandırmadan dolayı tercih etmesi, katılım bankalarının limit ve teminatlandırma konusunda daha müsamahakâr davrandığı ve bunun da kendileri için ciddi bir risk oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu ürünlerin %12,15 oranında kurum personelinden dolayı tercih edilmesi, bu kurumlarının çalışanlarının şirketlerle olan ilişkilerinin iyi olduğunu ve bütün alanlarda olduğu gibi bankacılıkta da insani ilişkilerin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Faizsiz finans ürünlerinin kullanılmama veya kullanılmak istenmeme sebepleri arasında ise bu kurumların yüksek oranlarda komisyon almaları ön plana çıkmaktadır. Şirketlerin bu ürünleri tercih etmek istememeleri içinde komisyonların yüksek olması %43,75 oranında etkiliyken, oranların yüksek olması da %14,75 oranında etkili olmaktadır. Ana hedefleri kar etmek olan şirketler için maliyet faktörü çok önemli olduğundan, bu ürünlerin şirketlere piyasa şartlarına uygun maliyetlerle sağlanması ürünlerin daha çok tercih edilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Ahmed, Salahuddin. 2006. Islamic Banking Finance and Insurance. Gombak Kuala Lumpur: A.s.Noordeen Publishing.
- Akın, Cihangir. 1986. Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Akten Çürük, Suna. 2013. "İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunları ve Çözüm Önerileri", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Aktepe, İshak Emin. 2010. Faiz ve Finansman Hadisleri. İstanbul: Yedirenk. Diyanet Vakfı. 1996. İslam Ansiklopedisi.
- Doğan, Mehmet.2013. Büyük Türkçe Sözlük. Ankara: Yazar Yayınları.
- El - Gamal, Mahmoud A. 2006. Islamic Finance Law, Economics and Practice. New York: Cambridge Universty Press.
- Emiroğlu, Kudret, Bülent Danişoğlu ve Binnur Berberoğlu. 2006. Ekonomi Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Eskici, Mustafa Mürsel. 2007. "Türkiye'de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri". (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gül, Ali Rıza. 2006. Tarihi Bağlamı Çerçevesinde Kur'an'da Faiz (Riba) Yasası. Ankara: Avrasya Yayıncılık.
- Greuning, Hennie Van. and Iqbal Zamir. 2008. Risk Analysis For Islamic Banks. Washington: The World Bank Press.
- Güngör, Kamil. 2009. Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Khan, Muhammad Akram. 2013 What is Wrong With Islamic Economics. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Kur'an-ı Kerim. Rum ve Bakara Sureleri.
- Miller, Neil D. Morris Mark and Rose Norton. 2008. İslamic Finance A Practical Guide. London: Globe Law and Business.
- Mutlu, İsmail. 2003. Günümüz Meseleleri Faiz. İstanbul: Mutlu Yayıncılık.
- Özsoy, İsmail. 1987. Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve İslam Bankacılığı. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tunç, Hüseyin. 2010. Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması. İstanbul: Nesil Yayınları.
- TKBB, 2014. Katılım Bankaları.

Uludağ, Süleyman. 1998. İslam'da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış. İstanbul: Dergah Yayınları.

Yazıcı, Mehmet. 1999. Faiz. İstanbul: Yaylın Yayıncılık.

Yozgat, Fazıl. 2010. Faizsiz Ekonomi Sosyo-Ekonomik Yaklaşım. Ankara: Araştırma Yayınları.